

ХОРХЕ ЛУИС БОРХЕС
ОТСТОЯВАНЕ НА ЛЪЖЛИВИЯ
ВАСИЛИД

Превод от испански: Румен Стоянов, 1994

chitanka.info

Към 1905 г. аз знаех, че дълбокомъдрите страници (от А до Ал) на първи том на *Енциклопедичен испано-американски речник* на Монатенер и Симон включват схематична и обезпокояваща рисунка на своего рода крал с очертана в петелски профил глава, мъжествена снага с разтворени ръце, властващи над щит и камшик, а пък останалото бе просто една завита опашка, служеща му за престол. Към 1916 прочетох това неясно изброяване на Кеведо: *Беше проклетият ересиарх Василид. Беше Никола антиохиец, Карпократ и Серинт и безчестният Ебин. Дойде после Валентин, който положи началото на всичко — на морето и тишината.* Към 1923 прехвърлях не знам каква ересиоложка книга на немски и узнах, че злокобната рисунка представлявала някакъв примесен бог, пред когото ужасяващо се бил прекланял самият Василид. Узнах също какви отчаяни и възхитителни мъже били гностиците и се запознах с техните пламенни спекулации. По-нататък успях да надзърна в специалните издания на Мийд (в немския превод *Откъси за една погубена вяра*, 1902) и на Волфганг Шулц (*Документи на гносията*, 1910) и в статиите на Вилхелм Бусе в *Британската енциклопедия*. Днес възнамерявам да обобщя и онагледа една от техните космогонии: именно тази на Василид ересиарха. Навсякъде следвам изнесеното от Иринеи. С положителност знам, че мнозина го обявяват за несъществуващо, но подозирам, че това безредно преразглеждане на покойни сънища може да допусне и преразглеждането на един сън, за който не знаем дали не е обитавал у някой мечтател. Василидовата ерес, от друга страна, има най-прост градеж. Родила се в Александрия между сирийци и гърци, уж сто години подир Кръста. Богословието тогава е било народна страст.

В началото на Василидовата космогония има един Бог. Това божество е царствено лишено от име, както и от произход; оттам и приблизителното му назоваване *нероден баща*. Неговата среда е *плеромата* или пълнотата: умонепостижимият музей на платоническите първообрази, на разбираемите същности, на универсалиите. Това е един невъзмутим Бог, но от неговия покой са произлезли седем подчинени божества, които, снизхождайки до действието, са дарили и председателствали едно първо небе. От този пръв венец на миротворението произлязъл втори, също с ангели, престоли, и те основали друго, по-ниско небе, което било симетрично удвоение на първоначалното. Този втори църковен събор се видял

възпроизведен в едно третично небе, а то — в друго, по-долно, и по този начин до 365. Господарят на дънното небе е същият този от Писанието и неговата частица божественост клони към нула. Той и ангелите му основали това видимо небе, омесили нематериалната земя, която тъпчем, и сетне си я поделили. Разумната забрава е изличила точните басни, които тази космогония приписала на произхода на човека, но примерът с други съвременни измислици ни позволява да превъзмогнем този пропуск, поне някак смътно и с догадки. В отпечатания от Хилгенфелд откъс мрачината и светлината съществували винаги съвместно, без да знаят една за друга, и когато накрая се видели, светлината само погледнала и се извърнала, ала влюбената тъмнина се домогнала до нейното отражение или спомен и това било началото на човека. В аналогичната система на Саторниил небето отрежда на ангелите изпълнители едно моментно проглеждане, а човекът е измайсторен по техен образ, но се влачи върху пръстта като пепелянка, чак докато смилилият се Господ не му предава искрица от своята мощ. От значение е общото за тия повествования: нашата страховита или виновна импровизация с неблагоприятно градиво от едно непълноценно божество. Връщам се към историята на Василид. Разбунено от позорните ангели на еврейския Бог, долното човечество заслужило съжалението на безвремевия Бог, който му предопределил един избавител. Последният трябвало да приеме въображаемо тяло, тъй като плътта се израждала. Неговият безчувствен призрак увиснал публично на кръста, докато истинският Исус Христос прекосил насложените небеса и се възвърнал в *плеромата*. Прекосил ги невредим, понеже знаел тайното име на своите божества. *И които знаят истината за тая история, заключава вероизповеданието, пренесено от Иринея, ще знаят, че са свободни от властта на князете, изградили този свят. Всяко небе има свое собствено име, също и всеки ангел, и господство, и всяка власт на това небе. Който узнае техните несравними имена, ще ги прекоси невидим и сигурен, също както Избавителя. И както Синът не е бил разпознат от никого, така и гностикът. И тези тайнства не трябва да бъдат произнасяни, а — пазени в безмълвие. Познай всички, теб никой да не те познава.*

Числовата космогония от началото се е изродила към края в числова магия. 365 етажа на небето, по седем власти на всяко небе,

изискват невъзможното наизустяване на 2555 устни амулета: език, който годините свели до точното име на Избавителя, което е Каулакау, и до това на неподвижния Бог, което е Абракасас. Спасението за тая разочарована ерес е едно улесняващо паметта усилие на мъртвите, както и измъчването на Спасителя е зрителна измама — две видения, които тайнствено съвпадат с нетрайната действителност на нейния свят.

Да бъде осмяно напустото множение на поименни ангели и отразени симетрични небеса на тази космогония не е никак трудно. Оценъчното начало на Окам: *Съществуващите неща не бива да се умножават освен по необходимост* би могло да бъде приложено към нея — като я срине. От своя страна, смятам тази строгост за отживелица или безполезност. Доброто покръстване на тези тежки и колебливи символи има значение. Две намерения виждам в тях: първото е шаблон на критиката; второто — което не се хваля, че съм въздигнал в откритие, — не е било подчертавано до днес. Започвам с по-очевидното. То е да се реши без скандал въпросът за злото посредством предполагаемото вмъкване на постепенна поредица от божества между не по-малко предполагаемия Бог и действителността. В обследваната система тези отклонения от Бога намаляват и се сломяват с отдалечаването си, чак докато стигнат дъното в отвратителните сили, претупали с враждебно градиво хората. В системата на Валентин — който *не* сметнал морето и безмълвието за начало на всичко — една паднала богиня (Ахамот) има от една сянка двама сина, които са основоположникът на света и дяволът. На Симон Влъхва приписват отчаяност от тази история: че бил избавил Елена Троянска, преди това Божия дъщеря, а после осъдена от ангелите на страдално преселение в един моряшки бардак в Тир^[1]. Тридесет и трите човешки години на Исус Христос и неговото угасване на кръста не са били достатъчно изкупление за суровите гностици.

Остава да разгледаме другия смисъл на тези неясни измислици. Шеметната кула от небеса на Василидовата ерес, множенето на нейните ангели, планетарната сянка на светосъздателите, обърквачи земята, козните на низшите кръгове срещу *плеромата*, гъстата населеност, умонепостижима или поименна, на тази обширна митология гледат също към намаляването на този свят. Не нашето зло, а нашата същностна незначителност се проповядва в тях. Както в

пълноводните залези на равнината, небето е пламенно и монументално, а земята е бедна. Това е оправдателното намерение на Валентиновата мелодраматична космогония, въртяща един безконечен довод за двама свръхестествени братя, които се разпознават, за една паднала жена, за една надхитрена могъща сплетня на злите ангели и накрая за една женитба. В тази мелодрама или подлистник създаването на този свят е просто отделна работа. Възхитителна идея: измисленият свят като съществено безполезен процес, като странично и изгубено отражение на стари небесни събития. Сътворението като случаен факт.

Замисълът бил героичен; правоверното религиозно чувство и богословието отхвърлят с възмущение подобна възможност. Първото сътворение за тях е свободно и необходимо Божие действие. Вселената, както Свети Августин позволява да бъде съзряна, не започнала във времето, а едновременно с него — съждение, което отрича всякаква преднина на Твореца. Щраус смята за измамна хипотезата за някакъв начален момент, понеже той бил заразил с временност не само последвалите мигове, но и „предхождащата“ вечност.

През първите векове от нашата ера гностиците спорели с християните. Били сразени, ала можем да си представим тяхната възможна победа. Да беше възтържествувала Александрия, а не Рим, чудноватите и мътни истории, които съм обобщил тук, биха били свързани, величествени и всекидневни. Мъдрости като тая на Новалис: *Животът е болест на духа*^[2] или отчаяната на Рембо: *Истинският живот отсъства; нас ни няма в света* щяха да поразяват в каноническите книги. Спекулации като отхвърлената на Рихтер за звездния произход на живота и случайното му разпръскване по тази планета биха познали безусловния възход на милозливите лаборатории. Във всеки случай, каква по-добра дарба от това, да бъдем незначителни, можем да очакваме, каква по-голяма слава за един Бог от тази, да бъде освободен от света?

[1] Елена, страдална дъщеря Божия. Това божествено родство не изчерпва сходствата на легендата за нея с тази за Исус Христос. Нему привържениците на Василид отредили едно несъществено тяло; относно трагичната царица те се домогвали само към това, че нейният ейдолон или видение бил отнет от Троя. Едно красиво привидение е

изкупило вината ни, друго е преминало в битки, чрез Омир. За същото да се види в Платоновия Федър и книгата *Приключения* сред книгите от Ендрю Ланг, с. 237–248. ↑

[2] Тази оценка дължи разпространението си на Карлайл, който я изтъква в своята прочута статия във *Форин ривю*, 1829. Не моментни съвпадения, а съществено преоткриване на агониите и прозренията на гностицизма са Пророческите книги от Уилям Блейк. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.